

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารวบรวมและพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตามบริบทของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมี 3 กลุ่ม คือ 1) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอบางพลี ประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้บริหารสถานศึกษาในเขตอำเภอบางพลี จำนวน 83 คน และ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 36 คน ใช้ในการศึกษารวบรวมข้อมูลบริบทของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี 2) ประธานคณะกรรมการหมู่บ้านในเขตอำเภอบางพลี จำนวน 83 คน และ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 36 คน ใช้ในการศึกษาภาคสนามเพื่อศึกษาแหล่งความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) อาจารย์จากสถาบันอุดมศึกษาและนักวิชาการอิสระ จำนวน 12 คน ประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 83 คน และ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 36 คน ใช้ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตามบริบทของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแนวคำถามสำหรับสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษารวบรวมแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 36 คน

1.1 ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวม จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร เว็บไซต์ สามารถรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ทั้งสิ้น 41ผลิตภัณฑ์/ผลงาน จากผู้ทรงภูมิปัญญา จำนวน 36 คน พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเกษตรหัตถกรรม ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40-60 ปี รองลงมาคืออายุต่ำกว่า 40 ปี และส่วนน้อยที่สุดมีอายุ 61 ขึ้นไป ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา รองลงมาคือระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา ตามลำดับ ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสแล้ว ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในเขตตำบลบางพลีใหญ่ รองลงมาอาศัยอยู่ในเขตตำบลบางปลา เขตตำบลบางแก้ว ตำบลบางไฉล และตำบลราชาเทวะ ตามลำดับ และจากการศึกษาวิจัย พบว่า ตำบลหนองปรือไม่มีข้อมูลผู้ทรงภูมิปัญญา ในการศึกษารวบรวมและพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 4 ประเด็น คือ 1) ข้อมูลทั่วไป

เกี่ยวกับองค์ความรู้และผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) กระบวนการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ลักษณะผลิตภัณฑ์หรือผลงาน และ 4) ขั้นตอนการผลิตหรือการดำเนินการและแบ่งองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 4 สาขา คือ 1) สาขาเกษตรกรรม ได้แก่ อาหาร ขนม 2) สาขาศิลปกรรม ได้แก่ งานหัตถกรรม งานประดิษฐ์ ดนตรีนาฏศิลป์ 3) สาขาสาธารณสุข ได้แก่ ยาสมุนไพร การนวดแผนโบราณ และ 4) ด้านการเกษตรกรรม จากการศึกษาวิจัย พบว่า ด้านที่มีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร/ขนม รองลงมาคือ ด้านงานประดิษฐ์ ด้านการเกษตร ด้านหัตถกรรม ด้านดนตรีนาฏศิลป์ และด้านยาสมุนไพร ส่วนด้านที่มีจำนวนภูมิปัญญาน้อยที่สุดคือ ด้านการนวด

1.2 ข้อมูลกระบวนการเรียนรู้และระยะเวลาสั่งสมประสบการณ์ จากการศึกษาวิจัย พบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากคนในครอบครัวหรือบรรพบุรุษ รองลงมา คือ เรียนรู้จากผู้ที่ไม่ใช่คนในครอบครัว เข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่เปิดอบรม และ เรียนรู้ด้วยตนเองจากการลองผิดลองถูก สำหรับระยะเวลาการสั่งสมประสบการณ์ของผู้ทรงภูมิปัญญา พบว่า ส่วนใหญ่มีระยะเวลาการสั่งสมประสบการณ์ระหว่าง 10-20 ปี รองลงมาคือ มีระยะเวลาการสั่งสมประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี มีระยะเวลาการสั่งสมประสบการณ์ 21-40 ปี ตามลำดับ และ ส่วนน้อยมีระยะเวลาการสั่งสมประสบการณ์ 41 ปีขึ้นไป กระบวนการเรียนรู้และระยะเวลาสั่งสมประสบการณ์ สรุปได้ดังนี้

1.2.1 การเรียนรู้ด้วยตนเองจากการลองผิดลองถูก ด้วยความชอบส่วนตัวและเรียนรู้เพิ่มเติม เช่น ผลิตภัณฑ์จากผ้าใยบัว ผ้าปักลายทอง กระเป๋าสานจากเส้นพลาสติก งานแพ้นท์แก้ว การเพาะต้นอ่อนทานตะวัน การเพาะต้นขวนขม ปุ๋ยจุลินทรีย์ ผู้ทรงภูมิปัญญาบางคนมีพรสวรรค์เฉพาะด้าน เช่น ครูช่าง ผลิตและขายเครื่องดนตรีไทย

1.2.2 การได้รับการถ่ายทอดมาจากคนในครอบครัวหรือบรรพบุรุษและพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่ของคนในชุมชน ด้านอาหาร ได้แก่ กะหรี่ปั๊ป ปลาสดิตแคลเซียม น้ำพริกนรกปลาสดิต น้ำวุ้นหางจรเข้ ปลาสดิตแห้ง ปลาน้ำแข็ง กล้วยคลุกเกลือ พุทราเชื่อม ขมมเม็ดขนุน ขนมน้ำสมุนไพร ปลาสดิตแดดเดียว ปลาสดิตเนื้อทอง น้ำพริกปลาหวาน ผลิตภัณฑ์ด้านงานประดิษฐ์ เช่น พวงหรีด และสวิงจับปลา ด้านดนตรี เช่น วงดนตรีปี่พาทย์

1.2.3 การเรียนรู้จากผู้ที่ไม่ใช่คนในครอบครัวและฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ เช่น ละครชาตรี ภูมิปัญญาที่ปรับปรุงด้านรสชาติจนได้สูตรที่ลงตัว ปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยเหมาะแก่การนำไปเป็นของฝาก เช่น กล้วยกวนรสมะขาม ข้าวหมาก ทองม้วนกะทิสด ด้านงานประดิษฐ์ เช่น เทียนหอม พวงหรีดดอกไม้แห้ง การจักสารตะกั่วพลาสติก และ สาขาสาธารณสุข เช่น น้ำมันนวดสมุนไพรจาก้านพลู ผลิตภัณฑ์พอกผิวหน้า และ นวดแผนโบราณ เป็นต้น

1.2.4 การเรียนรู้โดยการอบรมจากสถานฝึกอาชีพเฉพาะ และฝึกฝนให้เกิดความชำนาญเป็นที่ ยอมรับของคนในชุมชน เช่น ถั่วกรอบแก้ว ขนมปั้นสิบสูตรโบราณ ขนมดอกจอก ด้านการเกษตร เช่น การเพาะ เห็ดฟาง ด้านงานประดิษฐ์ เช่น เครื่องปั้นวิจิตรศิลป์ ด้านยาสมุนไพร เช่น ขี้ผึ้งสมุนไพร ได้ทำบรรจุภัณฑ์ให้มี ขนาดเล็ก สวยงามพกพาสะดวก

1.2.5 ภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรางวัล 1) OTOP ได้แก่ กะหรี่ปั๊บน้ำพริกนรกพลาสติก ขี้ผึ้ง สมุนไพร ผลิตภัณฑ์พอกผิวหน้า น้ำมันนวดสมุนไพรจากก้านพลู สุพรรณิทยานหอม ข้าวหมาก กล้วยกวนรสมะขาม งานแพ้นท์แก้ว 2) รางวัล ร้านเซลล์ชวนชิมและรางวัลผลิตภัณฑ์ระดับห้าดาว เช่น พุทราเชื่อม 3) รางวัลที่ 1 ระดับประเทศ สถาบันเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ ประเภทกลุ่มเกษตรกรแปรรูปสัตว์น้ำจืด และได้มาตรฐาน อย. ประเภทอาหารสำเร็จรูปที่พร้อมบริโภคทันที คือ พลาสติกแคลเซียม และ 4) ได้รับรางวัลพระราชทานผู้มีผลงาน ดีเด่นด้านวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรม ราชกุมารี ปี 2544 และเป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา คือ ครูช่าง (ครูดนตรีไทย และผลิตเครื่องดนตรีไทย)

1.3 การถ่ายทอดประสบการณ์/ภูมิปัญญา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ผู้ ทรงภูมิปัญญามีการถ่ายทอดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้โดยวิธีต่างๆ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 วิธีหลัก คือ

1.3.1 การได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรสอน ได้แก่ 1) กลุ่มงานประดิษฐ์ เช่น งานแพ้นท์แก้ว ผลิตภัณฑ์ จากผ้าใยบัว ดอกไม้จากผ้าใยบัว ผ้าปักลายทอง พวงหรีด 2) กลุ่มอาหาร เช่น ถั่วกรอบแก้ว ขนมปั้นสิบสูตร โบราณ กะหรี่ปั๊บน้ำพริกนรก 3) กลุ่มดนตรีและนาฏศิลป์ เช่น เครื่องดนตรีไทย และ 4) กลุ่มสาธารณสุข เช่น น้ำมันนวดสมุนไพรจากก้านพลู

1.3.2 การถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัวและผู้สนใจทั่วไป ได้แก่ 1) กลุ่มอาหาร เช่น ข้าวหมาก ทองม้วนกะทิสด น้ำพริกนรกพลาสติก พลาสติกแคลเซียม ปลาน้ำแข็ง ขนมเม็ดขนุน ขนมชั้นสมุนไพร พลาสติก เนื้อทอง พลาสติกแดดเดียว กล้วยกวนรสมะขาม พุทราเชื่อม ขนมดอกจอก 2) กลุ่มเกษตรกร เช่น การทำปุ๋ย จุลินทรีย์ การเพาะเห็ดฟาง การเพาะต้นอ่อนทานตะวัน การเพาะต้นชวนชม 3) กลุ่มงานประดิษฐ์ เช่น พวงหรีด ดอกไม้แห้ง สุพรรณิทยานหอม เครื่องปั้นวิจิตรศิลป์ 4) กลุ่มหัตถกรรม เช่น จักสานตะกร้าพลาสติก สวิงจับปลา 5) กลุ่มสาธารณสุข เช่น ผลิตภัณฑ์พอกผิวหน้า นวดแผนโบราณ ขี้ผึ้งสมุนไพร และ 6) กลุ่มดนตรีและนาฏศิลป์ เช่น วงดนตรีปี่พาทย์ ละครชาตรี

1.3.3 การถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัวเท่านั้น ได้แก่ พลาสติกแห้ง กล้วยคลุกเกลือชราภรณ์

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้สามารถพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือผลิตภัณฑ์ได้ทั้งสิ้น 41 ภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ จากผู้ทรงภูมิปัญญาทั้งสิ้น 36 คน โดยแบ่งเป็น 4 สาขา 7 ด้าน คือ 1) สาขาการเกษตร 2) สาขาคหกรรม ได้แก่ ด้านอาหารและขนม 3) สาขาศิลปกรรม ได้แก่ ด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม และด้านดนตรีนาฏศิลป์ และ 4) สาขาสาธารณสุข ได้แก่ ด้านยาสมุนไพร และด้านการนวดแผนโบราณ บทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 4 ด้าน คือ 1) ข้อมูลประวัติผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) กระบวนการเรียนรู้สิ่งสมประสพการณ์ 3) การถ่ายทอดประสพการณ์/ภูมิปัญญา 3) ลักษณะผลิตภัณฑ์/ผลงาน และ 4) ขั้นตอนการผลิต/การดำเนินการ

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตามบริบทของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

3.1 สภาพปัญหาศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี

จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปสภาพปัญหาศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอำเภอบางพลีได้เป็น 5 ด้าน คือ

3.1.1 ด้านอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า 1) ไม่มีอาคารสถานที่เฉพาะ ส่วนใหญ่จะใช้ศูนย์การเรียนรู้ชั่วคราวเป็นครั้งๆไป เช่น วัด ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล (ที่ทำการ อบต.) โรงเรียน บ้าน ประสานกรรมการหมู่บ้าน บ้านของผู้ทรงภูมิปัญญา ลานกิจกรรมชุมชน ห้องสมุดชุมชน เป็นต้น 2) ไม่มีวิทยากรหรือเจ้าหน้าที่ประจำคอยแนะนำ และ 3) สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆจะไม่เพียงพอ สิ่งที่ขาดแคลนที่สุดคือคอมพิวเตอร์ และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ

3.1.2 ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน พบว่า 1) วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนมีจำกัดและไม่ครอบคลุมกับการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาที่หลากหลายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และรวมถึงชิ้นงานหรือตัวอย่างผลิตภัณฑ์ของจริงที่นำมาแสดงให้เห็น และ 2) ไม่มีการรวบรวมบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทต่างๆ ไว้อย่างเป็นระเบียบหรือเป็นหมวดหมู่ เป็นต่อเพียงการบอกเล่าปากต่อปากสืบทอดกันมากเป็นรุ่นๆ ผู้ที่สนใจก็ไปศึกษาจากผู้ทรงภูมิปัญญาที่บ้านของผู้ทรงภูมิปัญญาเอง

3.1.3 ด้านการจัดการเรียนการสอนและการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า 1) กระบวนการเรียนการสอน ไม่มีการเปรียบเทียบแบบแผนที่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับวิทยากรซึ่งส่วนใหญ่ก็คือผู้ทรงภูมิปัญญา การจัดการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับเทคนิคของครูผู้ทรงภูมิปัญญาโดยอาศัยประสพการณ์ถ่ายทอดเน้นการปฏิบัติให้เห็นจริงทำได้จริง จนสามารถออกไปประกอบอาชีพได้หรือที่เรียกว่า “Learning by Doing” และ 2) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาหรือเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา ยังมีจำกัด

3.1.4 ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ พบว่า 1) ไม่มีบุคลากรประจำ แต่งตั้งขึ้นมาเฉพาะกาลเท่านั้น ผู้ที่อำนวยความสะดวกการประชุมหรือสาธิต คือ ประธานและคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงข้าราชการท้องถิ่นตามสายงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ทรงภูมิปัญญาซึ่งทำหน้าที่เป็นวิทยากร และ 2) โครงสร้างและการบริหารจัดการยังมีจำกัดและไม่ชัดเจน เนื่องจากไม่มีบุคลากรประจำ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนจิตอาสาโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ

3.1.5 ด้านงบประมาณสนับสนุนและการบริหารจัดการ พบว่า งบประมาณจากหน่วยงานรัฐบาลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น งบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ มีจำกัดและยังไม่เพียงพอ เช่น ค่าวิทยากรบรรยายและวัสดุอุปกรณ์สำหรับฝึกปฏิบัติ และใช้ในการจัดประชุมและสาธิต

3.2 แนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 3 ครั้ง ประกอบด้วยประธานกรรมการหมู่บ้าน ผู้ทรงภูมิปัญญา และผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ข้อสรุปแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี 5 ด้านดังนี้

3.2.1 ด้านอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก สรุปแนวทางได้ดังนี้ คือ 1) ควรตั้งอยู่ในชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญหรือเจ้าหน้าที่คอยแนะนำ มีความสะดวกในการเข้าถึงไม่จำเป็นการเดินทางเท้า ขั้รถ พายเรือ 2) อาจจะมีหรือไม่มีอาคารสถานที่เฉพาะก็ได้ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชน สถานที่ที่สามารถเป็นศูนย์การเรียนรู้ เช่น วัด ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน บ้านผู้ใหญ่บ้าน หรือ บ้านของคนในชุมชนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ร้านค้าชุมชน ลานกิจกรรมชุมชน ห้องสมุดต่างๆ ในชุมชน สถานที่ของเอกชน ศาลาประชาคม หรือบ้านของผู้ทรงภูมิปัญญา อาคารมีความมั่นคงแข็งแรงและกว้างขวางพอที่จะจัดกิจกรรมกลุ่ม เช่น การประชุม การฝึกอบรม การทำ work shop การสาธิตต่างๆ ได้ 3) ตกแต่งสถานที่ภายนอกและภายในอาคารด้วยสัญลักษณ์ความเป็นบางพลี 4) ภายในตัวอาคารควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ไฟฟ้า ประปา ห้องสุขา โต๊ะ เก้าอี้ พัดลม เครื่องเสียง ไวท์บอร์ด อุปกรณ์ไอที ห้องน้ำ ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องเรียน/ห้องประชุม มีเครื่องขยายเสียงที่มีขนาดพอเหมาะกับสถานที่ มีกระดานสนทนา/ปากกา 5) สถานที่ควรเป็นแบบถาวรเพื่อรวบรวมผลงานจากภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายๆด้านไว้ด้วยกัน มีบทเรียนภูมิปัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นเอกสารให้ผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป มีห้องสมุดที่มีคอมพิวเตอร์พร้อม เครือข่ายอินเทอร์เน็ตตามจำนวนที่เหมาะสม

3.2.2 ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน สรุปแนวทางได้ดังนี้ คือ 1) ภายในศูนย์การเรียนรู้ควรมีต้องมี กระดานบอร์ด และบอร์ดแสดงโปสเตอร์ เป็นอุปกรณ์หลัก ไมโครโฟน หรือเครื่องขยายเสียงแบบมีสายสะพายคล้องไหล่ 2) รวบรวมบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทต่างๆ พร้อมทั้งภาพประกอบอย่างละเอียด

เป็นขั้นเป็นตอน ทั้งในรูปแบบหนังสือและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 3) สื่อ/อุปกรณ์สำหรับการบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้อย่างหลากหลายและเพียงพอ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ถ่ายทอดความรู้ ควรใช้สื่อที่เป็นของจริงเพื่อใช้ในการฝึกปฏิบัติได้ 4) วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนเป็นของในชุมชนเป็นภูมิปัญญาของชุมชนนั้นๆ สื่อรูปแบบต่างๆที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากกว่าการได้ฟังการบรรยายเพียงอย่างเดียว ภูมิปัญญาชาวบ้าน สื่อพื้นบ้านเช่น ลิเก หมอลำ ตามบริบทชุมชน คอมพิวเตอร์ หรือเครื่องมือสื่อสารแล้วแต่เรื่องที่จะสอน

3.2.3 ด้านการจัดการเรียนการสอนและการถ่ายทอดภูมิปัญญา สรุปแนวทางได้ดังนี้ คือ 1) กระบวนการเรียนการสอน นำภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับผู้เรียน ในเรื่องระดับ ชั้นของผู้เรียน รวมถึงภูมิปัญญาที่เหมาะสมในระดับความสามารถของผู้เรียนในการเรียนรู้ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับศาสตร์อื่นๆ ในการจัดการเรียนการสอน บูรณาการการสอนให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และสร้างผลงานเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นได้ 2) วิทยากร คือ ประชาชนชาวบ้านของชุมชน ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมมาเป็นวิทยากร ครูผู้สอน เล่าประสบการณ์ ถ่ายทอดความสำเร็จ ความรู้ หรือร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความสำเร็จ ใช้สื่อการสอนที่สามารถฝึกปฏิบัติจริงได้ และ สร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง สนุกสนานรื่นรมย์ 3) จัดให้มีวิทยากรเป็นผู้ดูแลการสอนเรื่องภูมิปัญญาด้วยตนเอง นำปราชญ์ท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาและมีค่าตอบแทนให้การยกย่องครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง 4) สนับสนุนให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และอยู่ในบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญา สร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนในกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา 5) หลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีสอดคล้องกับหลักสูตรที่ทางกระทรวงศึกษาธิการกำหนด และจัดให้มีปราชญ์ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร 6) การเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย จัดหาบุคลากรที่เหมาะสมดำเนินการติดตามประเมินผลการเรียนการสอนแบบสาคิต ปฏิบัติ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ผสมผสานกระบวนการกลุ่ม ถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้าน เน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน 7) การจัดกิจกรรมต่างๆควรให้สอดคล้องและเหมาะสมกับปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนหรือท้องถิ่น

3.2.4 ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ สรุปแนวทางได้ดังนี้ คือ 1) บุคลากร ควรเป็นลักษณะอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ประจำ ที่เป็นคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการประสานงานด้านต่างๆ มีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ ควรจ้างบุคลากรประจำ ประกอบด้วยผู้บริหารศูนย์และเจ้าหน้าที่ประจำ ซึ่งควรเป็นบุคคลในท้องถิ่น 2) ด้านการบริหารจัดการ ควรมีการกำหนดโครงสร้างการบริหารอย่างชัดเจน เช่น ในรูปของคณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการบริหาร หรือคณะกรรมการชุดต่างๆ ว่าจะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอย่างไร ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงานและการกำกับ ติดตามประเมินผล

3) ด้านการพัฒนาบุคลากร เช่น ครู ผู้บริหาร ให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้บุคลากรได้อบรมการจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่บุคลากรที่ดำเนินการเกี่ยวกับภูมิปัญญา ท้องถิ่น 4) สร้างความร่วมมือและสนับสนุนจากชุมชน และวัดที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ สร้างความเข้าใจกับชุมชน โดยการให้ผู้ปกครองนักเรียนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดเครือข่ายของการเรียนรู้

3.2.5 ด้านงบประมาณสนับสนุนและการบริหารจัดการ สรุปแนวทางได้ดังนี้ คือ 1) ต้องจัดหา งบประมาณให้เพียงพอต่อการดำเนินการ งบประมาณจากหน่วยงานรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น งบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น ค่าจ้างที่ปรึกษา กลุ่ม คำวิทยากรบรรยายสนับสนุนจากบริษัท ภาคเอกชน การหารายได้ของหน่วยงานศูนย์การเรียนรู้ งบประมาณที่ใช้ดำเนินการควรมาจากการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน ส่วนหนึ่งเพื่อปลูกจิตสำนึกการเป็นเจ้าของร่วมกัน 2) งบประมาณควรใช้เป็นค่าตอบแทนแทนการปฏิบัติงาน และการจัดหาสื่อ/วัสดุอุปกรณ์ ส่วนเงินเดือนค่าจ้างควรได้รับสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น งบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น ค่าจ้างที่ปรึกษา กลุ่ม คำวิทยากรบรรยาย 3) ต้องมีการติดตามประเมินความสำเร็จของกิจกรรม/โครงการและสำรวจความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม/โครงการนั้นๆ ด้วย 4) ควรมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ตามกลุ่มอาชีพ

5.2 อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษารวบรวมแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40-60 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและประถมศึกษา ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสแล้ว ส่วนใหญ่อาศัยในเขตตำบลบางพลีใหญ่ และตำบลบางปลา ส่วน ตำบลหนองปรือไม่มีข้อมูลผู้ทรงภูมิปัญญา ทั้งนี้เนื่องจาก ผู้ทรงภูมิปัญญาเพศหญิงในช่วงอายุดังกล่าวเป็นแม่บ้านและต้องการแบ่งเบาภาระของครอบครัวจึงต้องการหาอาชีพเสริม จึงอาจจะศึกษาด้วยตนเอง หรือจากบุคคลอื่นแล้วฝึกฝนด้วยตนเองจนเกิดความเชี่ยวชาญและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนและยึดเป็นอาชีพเสริมหรืออาชีพหลักได้ ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในตำบลบางพลีใหญ่และตำบลบางปลา ทั้งนี้เนื่องจาก พื้นที่ของทั้งสองตำบลเป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวอำเภอบางพลีที่อาศัยมายาวนานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ จึงมีระยะเวลาสั่งสมประสบการณ์/ภูมิปัญญาอันยาวนาน ซึ่งอาจได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เป็นธุรกิจของครอบครัว ส่วนในเขตตำบลหนองปรือ นั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นบ้านจัดสรรและโรงงาน ซึ่งชุมชนเป็นลักษณะของประชากรแฝง ไม่ใช่คนในพื้นที่จริง ไม่ได้เป็นคนดั้งเดิมระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวอาจจะไม่ยาวนานนัก ส่วน

ใหญ่อพยพมาอยู่ในชุมชนตำบลหนองปรือเพื่อมาทำงานหรือมาซื้อบ้านจัดสรรพักอาศัยอยู่ใกล้ๆ สถานที่ทำงานซึ่งส่วนใหญ่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ด้านที่มีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร/ขนม ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจาก ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นสตรีและหารายได้เสริมจุนเจือครอบครัว จึงมีความถนัดกับงานด้านการทำอาหารหรือขนม ต่อมาได้พัฒนาและฝึกฝนจนเชี่ยวชาญ คิดค้นสูตรขนมหรืออาหารใหม่ๆ ที่อร่อย เป็นที่ยอมรับในชุมชน พัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัย พกพาสะดวกจึงจำหน่ายเป็นของฝากได้ กลายเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมให้กับครอบครัวได้ และอาหารและขนมเป็นปัจจัยที่มนุษย์ทุกคนต้องการ ส่วนใหญ่คนในท้องถิ่นจึงให้ความสนใจในการเรียนรู้ ฝึกฝน เป็นอันดับแรก

ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากคนในครอบครัวหรือบรรพบุรุษ และมีระยะเวลาการสั่งสมประสบการณ์ของผู้ทรงภูมิปัญญา ระหว่าง 10-20 ปี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ชุมชนดั้งเดิมโดยเฉพาะในเขตตำบลบางพลีใหญ่ และตำบลบางปลา อาศัยอยู่ในสองตำบลเป็นเวลานานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ การได้รับการถ่ายทอดมาจากคนในครอบครัวหรือบรรพบุรุษและพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายของคนในชุมชน สั่งสมประสบการณ์มานานเกิน 10 ปี โดยเฉพาะด้านอาหาร ซึ่งเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน และหากพัฒนาสูตรให้อร่อยเป็นที่ยอมรับของชุมชน และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยแล้วสามารถกลายเป็นของฝาก และกลายเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์จากปลา เช่น ปลาสดเค็มแช่เย็น น้ำพริกนรกปลาสด ปลาสดแห้ง ปลาน้ำแข็ง ปลาสดแดดเดียว ปลาสดเนื้อทอง น้ำพริกปลาหวาน และผลิตภัณฑ์ด้านงานประดิษฐ์ เช่น สวิงจับปลา เป็นต้น ผู้ทรงภูมิปัญญาบางคนเรียนรู้ด้วยตนเองเกิดจากความชอบส่วนตัว และเรียนรู้เพิ่มเติม เช่น ผลิตภัณฑ์จากผ้าใยบัว ผ้าปักลายทอง กระเป๋าสานจากเส้นพลาสติก งานพันท์แก้ว การเพาะต้นอ่อนทานตะวัน การเพาะต้นชวนชม ปุ๋ยจุลินทรีย์ หรือ อาศัยพรสวรรค์เฉพาะด้าน เช่น ครูช่าง ผลิตและขายเครื่องดนตรีไทย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก มนุษย์ทุกคนหากมีความชอบด้านไหนและให้ความสนใจเป็นพิเศษจะสามารถสร้างสรรค์และคิดค้นฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ปัจจุบันแหล่งเรียนรู้เข้าถึงได้ง่ายโดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์และอินเทอร์เน็ต เมื่อพัฒนาและฝึกฝนจนเกิดความเชี่ยวชาญและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนได้ก็สามารถกลายเป็นผลิตภัณฑ์/ผลงานที่สร้างรายได้หลักหรือรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวได้ นอกจากนี้ ผู้ทรงภูมิปัญญาบางสาขา เช่น ละครชาตรี กลัวยกวรรณมะขาม ข้าวหมาก ทองม้วนกะทิสต ด้านงานประดิษฐ์ เช่น เทียนหอม พวงหรีดดอกไม้แห้ง การจักสารตะกร้าพลาสติก และ สาขาสาธารณสุข เช่น น้ำมันนวดสมุนไพรจากน้ำมันพืช ผลิตภัณฑ์พอกผิวหน้า และนวดแผนโบราณ เป็นต้น ผู้ทรงภูมิปัญญาเรียนรู้จากผู้รู้และฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ เช่น ภูมิปัญญาที่ปรับปรุงด้านรสชาติจนได้สูตรที่ลงตัว ปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยเหมาะแก่การนำไปเป็นของฝาก หรือ ผู้ทรงภูมิปัญญาที่เรียนรู้โดยการอบรมจากสถานฝึกอาชีพเฉพาะ และฝึกฝนให้เกิดความชำนาญเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เช่น ถ้วยกรอบแก้ว ขนมปั้นสิบสูตรโบราณ ขนมดอกจอก ด้านการเกษตร เช่น การ

เพาะเห็ดฟาง ด้านงานประดิษฐ์ เช่น เครื่องปั้นวิจิตรศิลป์ ด้านยาสมุนไพร เช่น ขี้ผึ้งสมุนไพร ได้ทำบรรจุภัณฑ์ให้มีขนาดเล็ก สวยงามพภาพสะดวก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก สภาพทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน สภาพการว่างงานและการแข่งขันในตลาดแรงงานที่สูง สถานที่ทำงานอยู่ไกลบ้าน และภาวะของสตรีที่ต้องดูแลครอบครัว การสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต ทำให้คนในชุมชนต้องหาทางที่จะสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวและเมื่อศึกษาเพิ่มเติมหมั่นฝึกฝนเรียนรู้จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรืออินเทอร์เน็ต แล้วสามารถพัฒนาเป็นอาชีพหลักได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรไร ไพรวรรณ (2548: 20-23) ที่ได้อธิบายไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์มีอยู่ 8 รูปแบบหลักๆ คือ การลองผิดลองถูก การลงมือทำจริง การสาธิตวิธีการ / การสั่งสอน ด้วยการบอกเล่า การเรียนรู้โดยพิธีกรรม มาจากศาสนา การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ

ผู้ทรงภูมิปัญญาในเขตอำเภอบางพลี สามารถสร้างสรรค์พัฒนาผลิตภัณฑ์/ผลงานจนได้รับรางวัล ต่างๆ เช่น รางวัลผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP รางวัลร้านเซลล์ชวนชิม รางวัลผลิตภัณฑ์ระดับห้าดาว ได้มาตรฐาน อย. รางวัลพระราชทานผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และเป็นครูภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การที่ผู้ทรงภูมิปัญญาพัฒนา สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์/ผลงานของตน เพื่อให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไม่เพียงแต่คนในชุมชนของตนแต่ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายของคนนอกชุมชนหรือทั่วประเทศ ให้เป็นที่ยอมรับด้านคุณภาพ และเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้าหรือผลงานของตนเอง และสร้างยอดขายให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นผลดีอย่างยิ่งสำหรับผู้บริโภคที่จะได้บริโภคสินค้าที่มีคุณภาพสูงและปลอดภัย เนื่องจากผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละด้านต้องผลิตสินค้า/ผลงาน ต้องพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานหรือผลิตภัณฑ์ของตนเอง และแข่งขันในคุณภาพเพื่อให้ได้รางวัลและใบรับรองมาตรฐาน ซึ่งเป็นกลยุทธ์อันหนึ่งที่สำคัญของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การอาหารและยา ที่ต้องการคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหารและยา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ ประจวบ ใจมัน (2547 : 87 – 90) ที่ได้อธิบายไว้ว่า ปัจจัยที่จะทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ได้ ต้องอาศัยการร่วมมือจากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับนักพัฒนาทั้งระดับชุมชน อำเภอ จังหวัดในประเทศและต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้โดยวิธีการต่าง ๆ กัน การจัดประสบการณ์ตรงรูปแบบต่าง ๆ เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ในสถาบันและองค์กรสร้างกลุ่มบุคคลหรือเยาวชนสืบทอด และจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เชื่อมโยงการศึกษาในระบบ เป็นต้น

สำหรับการถ่ายทอดประสบการณ์/ภูมิปัญญาของผู้ทรงภูมิปัญญา พบว่า มีการถ่ายทอดโดย 3 วิธีหลัก คือ การเป็นวิทยากรสอน การถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้อง และการถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัวเท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ปัจจุบันสถานศึกษาต้องรับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งต้องปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่นและชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่ ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นไปช่วยในการจัดทำหลักสูตร และเป็นวิทยากรสอนในสถานศึกษาแทรกตามกลุ่มสาระวิชาต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันมุ่งเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจากของจริงสื่อจริงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ หรือทางสถานศึกษาอาจจะพานักเรียนนักศึกษาไปทัศนศึกษา ณ สถานที่ทำงานของผู้ทรงภูมิปัญญาก็เป็นการเรียนการสอนนอกสถานที่ให้เรียนและปฏิบัติจริง จะเห็นได้ว่าเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างมีแบบแผนโดยการนำภูมิปัญญาสอดแทรกไว้ในหลักสูตรสถานศึกษาหรือหน่วยการเรียนรู้ เป็นการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาให้แก่บุคคลอื่นที่สนใจสืบทอดต่อไปสู่คนรุ่นหลัง อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษและถ่ายทอดให้เพียงบุคคลในครอบครัวเท่านั้น อาจเนื่องมาจาก คำสั่งหรืออาจเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในครอบครัวหรือเป็นลิขสิทธิ์ของแต่ละครอบครัวที่ต้องปฏิบัติตาม ซึ่งหากลูกหลานหรือบุคคลในครอบครัวรับและถ่ายทอดต่อกันเป็นรุ่นๆไปก็ถือว่าเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาไม่ให้เกิดการสูญหาย แต่อย่างไรก็ตาม อาจเป็นการถ่ายทอดหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาในวงแคบ ซึ่งอาจมีความเสี่ยงต่อการหายสาบสูญไปจากสังคมหรือชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านดนตรีไทยและนาฏศิลป์พื้นบ้าน และงานหัตถศิลป์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาบางท่านเปิดใจกว้างในการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้สนใจทั่วไปไม่เพียงแต่คนในครอบครัวเท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้ทรงภูมิปัญญาบางท่านอาจจะตระหนักถึงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไม่ให้หายสาบสูญไปจากท้องถิ่นชุมชน เพื่อให้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฉันทยาภรณ์ โพธิภาวัน (2553 : 234 - 236) ที่ได้สรุปไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านขลุ่ย และแคนแบบดั้งเดิม แบ่งออกได้เป็น 1) การเรียนรู้ในครอบครัวด้วยการเรียนรู้จากการเห็นการทำของครอบครัว จนกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง 2) การเรียนรู้จากการช่วยงานภายในครอบครัวได้ลงมือปฏิบัติด้วยการช่วยเหลือผู้ใหญ่ 3) การเรียนรู้จากการถ่ายทอดโดยตรงจากญาติผู้ใหญ่ พ่อ แม่ พี่น้อง สนับสนุนเพื่อนำมาประกอบอาชีพ 4) การเรียนรู้ในชุมชนได้จากการสังเกตและจดจำเป็นลูกมือช่วยงานและบันทึกวิธีการหรือขั้นตอนในการทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อสามารถนำมาศึกษาได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของอุทร คิตติ (2554) ที่ได้สรุปไว้ว่า การค้นหาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการทอเสื่อกก ซึ่งกระบวนการทอมีมานาน 60 ปี ซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมความรู้ ประสบการณ์การเรียนรู้ การสังเกต การจดจำมาจากการเห็น

พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และการได้ลองปฏิบัติ ลองผิดลองถูก นอกจากนี้ยังได้รับความรู้จากหน่วยงานของรัฐที่ให้การสนับสนุนอบรมให้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อนำมาพัฒนาผลงานหรือผลิตภัณฑ์ให้รูปแบบที่หลากหลาย ให้เหมาะสมกับประโยชน์ในการใช้สอยหรือการพัฒนาใช้วัสดุทดแทน และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ภัทรฤติ ดาวดึงส์ (2554) ที่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไป สัมมนาหลักสูตรสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และได้สรุปว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ ในท้องถิ่น ผู้เรียนรักและหวงแหนและภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง ผู้เรียนมีโอกาสการศึกษาค้นคว้าหาความรู้และ ยังสืบทอดความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้ได้เห็นของจริงปฏิบัติจริง การ วัตถุประสงค์ตามสภาพจริง สามารถสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่ผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน สามารถ พัฒนาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ จากผลงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญา ท้องถิ่นมีความสำคัญที่สามารถที่จะสอดแทรกบูรณาการไปสู่กลุ่มสาระการเรียนรู้ได้ทุกกลุ่มแม้กระทั่งภูมิปัญญา ท้องถิ่นชุมชนในเขตธนบุรีก็ควรนำไปพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในเขตธนบุรีได้เหมือนกัน เพื่อเป็น การถ่ายทอดการเรียนรู้ให้กับเยาวชนต่อไป

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

การศึกษาวิจัย บทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้พัฒนาทั้งสิ้น 41 ภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ จากผู้ทรงภูมิ ปัญญาทั้งสิ้น 36 คน โดยแบ่งเป็น 4 สาขาหลัก คือ 1) สาขาการเกษตร 2) สาขาคหกรรม ได้แก่ อาหาร และขนม 3) สาขาศิลปกรรม ได้แก่ ด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม และด้านดนตรีนาฏศิลป์ และ 4) สาขาสาธารณสุข ได้แก่ ด้านยาสมุนไพร และด้านการนวดแผนโบราณ ในแต่ละบทเรียนประกอบด้วย 4 ประเด็น คือ 1) ข้อมูล ประวัติผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) กระบวนการเรียนรู้สังสมประสบการณ์ 3) การถ่ายทอดประสบการณ์/ภูมิ ปัญญา 3) ลักษณะผลิตภัณฑ์/ผลงาน และ 4) ขั้นตอนการผลิต/การดำเนินการ

บทเรียนภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ด้านอาหารที่ทำจากพลาสติก เช่น พลาสติก แคลเซียม น้ำพริกนรกพลาสติก พลาสติกแห้ง ปลาน้ำแข็ง พลาสติกแดดเดียว พลาสติกเนื้อทอง น้ำพริกปลา หวาน และผลิตภัณฑ์ด้านงานประดิษฐ์ เช่น สวิงจับปลา เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของ อำเภอบางพลี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำบลบางพลีใหญ่ และตำบลบางปลา เป็นแหล่งการเลี้ยงปลาสดที่มีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดกันมาจากรพบุรุษ ซึ่งสอดคล้อง กับผลการศึกษาวิจัยของ อติสรณ์ เรืองจ้อย (2550) ในประเด็นที่ว่า ความรู้ ความสามารถ ผลงาน ประสบการณ์และทักษะต่างๆของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากวัสดุ และ

ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยมีการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง

การพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาแต่ละสาขา/ด้าน นั้น มุ่งเน้นให้ผู้สนใจได้ศึกษาและหาข้อมูลเบื้องต้น แต่หากต้องการศึกษาในรายละเอียด ผู้สนใจสามารถติดต่อผู้ทรงภูมิปัญญาจากข้อมูลประวัติของผู้ทรงภูมิปัญญาที่ได้รับไว้แล้วในแต่ละบทเรียน ส่วนด้านกระบวนการเรียนรู้และสัมประสมประสบการณ์ ผู้สนใจเรียนสามารถที่จะประมาณการระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาและปฏิบัติจนเกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญสามารถยึดเป็นอาชีพเสริมได้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการตัดสินใจเรียน เนื่องจากผู้สนใจบางคนอาจจะมีระยะเวลาจำกัดในการสร้างอาชีพ เนื่องจาก แต่ละภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ ใช้เวลาในการศึกษาปฏิบัติต่างกัน ส่วนด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญา/ประสบการณ์ เป็นข้อมูลให้ผู้สนใจได้ทราบและตัดสินใจในการเรียนรู้ เนื่องจากแต่ละภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ นั้น ผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีวิธีการถ่ายทอดที่ต่างกัน เช่น ถ่ายทอดให้แก่คนทั่วไปที่สนใจหรือถ่ายทอดให้แก่คนในครอบครัวเท่านั้น หรือถ่ายทอดที่บ้านผู้ทรงภูมิปัญญาหรือเป็นศูนย์เรียนรู้ ซึ่งจะช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้สนใจ ส่วนลักษณะผลิตภัณฑ์/ผลงาน และขั้นตอนการผลิต/ดำเนินการ นั้น เป็นข้อมูลให้ผู้สนใจได้แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ที่สนใจนั้น มีความยากง่ายเพียงไหน และคุ้มค่าต่อเวลาในการเรียนรู้ปฏิบัติหรือไม่ และลักษณะของผลิตภัณฑ์/ผลงาน จะเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้เกิดแนวคิดสร้างสรรค์ที่จะสร้างสรรค์ผลงานให้เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง หรือเพิ่มมูลค่าในผลิตภัณฑ์ของตนเอง เป็นต้น

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตามบริบทของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

สภาพปัญหาหลักของศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี มี 5 ด้าน คือ 1) ด้านอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า ไม่มีอาคารสถานที่เฉพาะ ไม่มีวิทยากรหรือเจ้าหน้าที่ประจำ และสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ 2) ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน พบว่า วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนมีจำกัดและไม่ครอบคลุมกับการจัดการเรียนการสอน และไม่มีกระบวนการบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ 3) ด้านการจัดการเรียนการสอนและการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า กระบวนการเรียนการสอนไม่มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาหรือการเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา ยังมีจำกัด 4) ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ พบว่า ไม่มีบุคลากรประจำ และโครงสร้างและการบริหารจัดการยังไม่ชัดเจน 5) ด้านงบประมาณสนับสนุนและการบริหารจัดการ พบว่า งบประมาณจากหน่วยงานรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีจำกัดและยังไม่เพียงพอ

จากข้อมูลสภาพปัญหาหลักของศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี จึงได้ข้อสรุปแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี 5 ด้าน คือ 1) ด้านอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก : ควรตั้งอยู่ในชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญหรือเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ อาจจะมีหรือไม่มีอาคารสถานที่เฉพาะก็ได้ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชน ตกแต่งสถานที่ภายนอกและภายในอาคารด้วยสัญลักษณ์ความเป็นบางพลี มีสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ควรเป็นแบบถาวรเพื่อรวบรวมผลงานจากภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมไว้ด้วยกัน 2) ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน : ภายในศูนย์การเรียนรู้ควรมี กระดานบอร์ด และบอร์ดแสดงโปสเตอร์ เป็นอุปกรณ์หลัก ไมโครโฟนหรือเครื่องขยายเสียง บทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทต่างๆ ทั้งในรูปแบบหนังสือและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สื่อหรืออุปกรณ์สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้อย่างหลากหลายและเพียงพอทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ 3) ด้านการจัดการเรียนการสอนและการถ่ายทอดภูมิปัญญา : นำภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับผู้เรียน บูรณาการการสอนให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และสร้างผลงานเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นได้ วิทยากรคือปราชญ์ชาวบ้านของชุมชน ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมมาเป็นวิทยากร และมีค่าตอบแทนให้การยกย่องครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาให้มีสอดคล้องกับหลักสูตรที่ทางกระทรวงศึกษาธิการกำหนด มีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย จัดหาบุคลากรที่เหมาะสมดำเนินการ ติดตามประเมินผลการเรียน มีการสอนแบบสาธิต ปฏิบัติ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน 4) ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ : ควรจ้างผู้บริหารศูนย์และเจ้าหน้าที่ประจำที่เป็นคนในท้องถิ่น มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารอย่างชัดเจน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกขั้นตอน มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง สร้างความร่วมมือและสนับสนุนจากชุมชน 5) ด้านงบประมาณสนับสนุนและการบริหารจัดการ: จัดหางบประมาณให้เพียงพอต่อการดำเนินงานทั้งงบประมาณจากหน่วยงานรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจากภาคเอกชน รวมถึงหารายได้ของหน่วยงานศูนย์การเรียนรู้ งบประมาณที่ใช้ดำเนินการควรมาจากการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนส่วนหนึ่ง เพื่อปลูกจิตสำนึกการเป็นเจ้าของศูนย์ร่วมกัน ควรมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ตามกลุ่มอาชีพ

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ควรต้องพิจารณาแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก 2) ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน 3)

ด้านการจัดการเรียนการสอนและการถ่ายทอดภูมิปัญญา 4) ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ และ 5) ด้านงบประมาณสนับสนุนและการบริหารจัดการ โดยพิจารณาแนวทางที่สามารถทำได้อย่างเป็นรูปธรรมเป็นอันดับแรกไปเพื่อให้เกิดผลงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ออกมาเป็นรูปธรรมเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาสำรวจรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอต่างๆของจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อเป็นข้อมูลให้หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องนำไปพัฒนาชุมชน และนำไปพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้กับโรงเรียนทุกพื้นที่ในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนได้มีความรักและภูมิใจและอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี